

RELIGIONENES RENESSANSE

av

GUNNAR MELBØ

Ordet renessanse er blitt navn på en spesiell tidebolk i vår historie — fra det trettende hundreåret og utover. Men egentlig betyr det jo gjenfødelse. Det var den klassiske tids kunst og kultur som ble gjenfødt i Europa mot slutten av middelalderen, hedenskapets fornyelse.

Selv om også religionen i Europa tok sin mon igjen i løpet av de følgende hundreårene, gikk unektelig hovedretningen i tidens strøm fra det religiøse over det rasjonelle og videre til det materielle.

Denne utviklingen gikk særlig raskt fra syttenhundretallet av, selv om vi da også fikk de store vekkelsene innen de evangeliske landene.

I vårt århundre har vise menn ofte visst å fortelle at religionens tid gikk mot sin slutt. En nøktern forsker som den amerikanske religionspsykologen J. B. Pratt kunne i 1921 fortelle (i *The Religious Consciousness*) at de store vekkelsers dager er talte, ja de er alt gått over i historien. Pratt mente riktignok at folk fremdeles fikk bruk for en religion, men det var det slett ikke alle som mente. Den voksende kunnskap gjorde Gud overflødig, ja, umulig, ble det hevdet. Slik skulle det gå i den gamle kristne verden. Og det var enda mer innlysende at de forskjellige ikke-kristne religioner ville forsvinne som dugg for sol så snart Afrikas og Asias millioner begynte å tenke «vitenskapelig».

Men når vi nå skriver 1958, vet vi jo at vekkelsene i Amerika tok ikke slutt med Moody, slik Pratt synes å mene. Billy Graham samler langt større skarer til sine vekkelsesmøter enn det var teknisk mulig å tale til i tidligere århundrer. Dette er ikke

et enestående tilfelle. Klimaskiftet som vi merker litt av også i vårt forholdsvis nylig sekulariserte Norge, er såpass sterkt ute i verden (særlig i Amerika og Tyskland) at en kunne fristes til å tale om en kristendommens renessanse.

Nå viser det seg at dette klimaskiftet praktisk talt er verdensomfattende. Vi lever i en tid som faktisk er preget av religionenes renessanse.

Blant negrene i Afrika blir primitive religiøse skikker fornyet under bestrebelsene på å sveise folket sammen i kampen mot de hvite. Noe av det samme har skjedd med hinduismen i India fra Gandhis tid. Selv en mann som statsminister Nehru, som kanskje personlig er ateist, bygger på sine landsmenns religiøse bevissthet når han prøver å føre sitt folks kultur over fra «kumøkk-stadiet»* til atomalderen. Selv i jernteppe-landene synes den samme tendensen å gjøre seg gjeldende.

Best merker vi dette klimaomslaget innen de to religionene som ved siden av kristendommen ser på hele verden som sin misjonsmark, nemlig buddhismen og islam.

Negrene er glade til å få ha sin religion i fred, unndratt de hvites kunnskap. Hinduenes religion er det ikke engang adgang til for andre enn slike som er født inn i sin spesielle kaste.

Men buddhistene mener seg å ha et budskap for hele verden med en frelsende erkjennelse om at det går an å komme ut av lidelsens kretsløp ved å fjerne lidelsens årsak. Tilpasset tidens skrik etter fred og trygghet finner buddhismens budskap lyttende ører både i Amerika og Europa i dag. Om det ikke er noe som tyder på en masseovergang, er i hvert fall den religiøse fornyelsen sterk nok til at folk i de buddhistiske landene beholder sin gamle religion selv om de tar imot Vestens kultur.

Islam har ikke bare et budskap for hele verden, men har i selve religionens hellige bok gjennom Profetens formidling Allahs påbud om å gjøre alle verdens folk til muslimer.

* Nehru uttalte nylig i forbindelse med indiske planer om å bygge ut atom-kraftverker at India fremdeles får 70—80 pst. av sin energi fra tørket kumøkk.

Bestemmelsen har sovet lenge. Islams teologer har hatt god bruk for sin spesialitet i å bruke *kneq* (som er en anerkjent teologisk metode) for å tolke situasjonen slik at dette koranbudet stadig er blitt oppfylt under religionens fem-seks-hundreårige søvn.

Men i dag blåses kommentatorenes støv vekk av en ny generasjon muslimer som har lært å tenke på Vestens vis, men som likevel vil beholde sin tro. Eller rettere sagt: I den våknende nasjonale selvbevissthet vil de tilbake til den tro som besjelet fedrene (araberne) i de århundrene da de la verden under seg og ble kristenhetens læremestre i alle arter av kunst og vitenskap, praktisk talt.

Den religiøse renessansen innen islam

Unektelig syntes denne religionen fra et vestlig synspunkt å være døden nær. Restene av det som engang hadde vært en verdensmakt, bukket under da «Den syke mann»s land ble satt ut av spillet i løpet av første verdenskrig. Opplysningstiden hadde gått araber-kulturens land forbi. Derfor hadde de ikke noe å sette imot Vestens våpen enten det nå gjaldt åndens eller kroppenes krig, enten de møtte europeeren som kristen eller som ateist.

Symbolet for islams makt holdt seg lenge etterat makten faktisk var ebbet ut. Men i 1924 ble da også symbolet fjernet i og med at kalifatet ble avskaffet. Muslimene kunne ikke lenger ha noen illusjon om at de tilhørte en verdensmakt. Og Tyrkiet som hadde vært formynder over kalifene de siste hundreårene, avskaffet samtidig islam som statsreligion og bygde en stat etter européisk-ateistisk mønster. Så langt gikk sekulariseringen innen islams verden.

I de landene som hadde mindre kontakt med Europa, beholdt nok religionen mer makten over folket. Men ungdom som reiste til Europa og Amerika for å studere, kom gjerne igjen som ateister, om de da kom igjen.

Et eksempel på hvor langt inn i det indre av islams verden denne utviklingen virket, finner en i den boken om islam som

den svenske misjonæren Raquette skrev i mellomkrigsårene etter mangeårig virke i Øst-Turkestan. Også der, sier han, er det ateismen som brer seg blant folket. Og der den har kommet inn, er det enda verre å finne gjenklang for det kristne evangelium enn det er blant troende muslimer.

Slik *var* det.

Det er ikke vanskelig å se at situasjonen nå er totalt forandret også innen islams verden.

Selv Tyrkia, foregangslandet i sekularisering innen islams verden, er i dag midtpunktet for en religiøs rørsle som ser ut til å være en slags parallell til det som skjer i Tyskland og Amerika. Men her er det islam som blir styrket. Blant statens ledere i dag er det politikere som privat støtter aktivt opp under den nye religiøse aktivitet i Tyrkia.

De senere års politiske utvikling viser da også til fulle at «halvmånens land» er gått inn i en ny epoke, som synes å bli en glansperiode — i det minste politisk — som en må mange hundre år tilbake i tiden for å finne maken til.

Tenk bare på de to store statsdannelsene innen denne del av verden som har funnet sted etter siste krig. Øyriket Indonesia, hvor befolkningen overveiende er muslimer, trådte inn i rekken av selvstendige stater. Dette øyriket med nesten like mange mennesker som Japan, er det ingen ennå som vet riktig hva vei det vil gå. Men for befolkningen i de andre halvmånelandene som er små, fattige og avhengige av andre, må det være en mektig stimulans å vite at de blant sine trosbrødre har denne nyfødte kjempestaten.

Enda mer gjelder det selvsagt i forholdet til Pakistan, som er selve inkarnasjonen av den religiøse renessansen innen islam.

Sammen med det øvrige India hadde også dette landet kjempet for å komme fri fra engelskmennenes herredømme. Men da dagen nærmet seg at målet kunne nåes, ville de ikke være sammen med hinduene i én stat. De fant at det ville bli mer utålelig å være et mindretall i en fri stat med hindu-flertall enn det hadde vært å leve som ufrie undersåtter i et rike styrt av kristne engelskmenn. Gjennom nød og forvirring, blod og tårer

ble så den nye staten Pakistan født samstundes som India ble fritt.

En underligere stat har vel aldri vært tegnet på vårt ellers nokså mangfoldige verdenskart. Landets to deler ble nemlig atskilt av en «kile» som er omtrent like bred som Norge er langt. Imellom ligger tett bebodd indisk land hvor befolkningen nærmest blir reknet som fiender. Når en skal over fra den ene til den andre av disse to landsdelene, må en altså reise nærmere 2000 km utenlands. Det ville umulig komme på tale å danne en slik stat annet enn i flyalderen. Og ennå er det uvisst om denne tvillingstaten lar seg holde sammen.

Det som skapte denne staten var utelukkende den religiøse bevissthet. Folket i øst og vest følte seg så sterkt bundet sammen gjennom islam at de trodde ikke India kunne skille dem ad.

Historisk — og særlig religionshistorisk — sett er det mest interessante å se den forfatning som ble skapt. Diskusjonens bølger gikk høyt i åtte år før grunnloven var ferdig. Ennå har det ikke vært folkeavstemning i landet (etter planen skal den gjennomføres i 1958), men landet har offisielt fått navnet «Islamic Republic of Pakistan», og konstitusjonen som ble vedtatt svarer til navnet. Det er utenkelig at en folkeavstemning skal kunne avvise det som har vært hovedprinsippet under grunnleggingen av Pakistan som selvstendig stat: å bygge et moderne samfunn på koranens religion.

Ser en bort fra middelalderstaten Saudi Arabia, må en vel tilbake til kalifat-rikene før år 1000 for å finne egentlige paralleller til dette. Og denne nyfødte koran-staten har et folketall omtrent halvannen gang så stort som Storbritannias. Så her har en i sannhet å gjøre med en omfattende religiøs-politisk renaissance.

Trekker en så inn i bildet de siste måneders hendinger ved Det indre Middelhav hvor halvmånelandene Egypt og et par nabostater har gått opp i en større enhet under navn av Den forente arabiske republikk med tydelig sikte på å samle de gamle kalifat-områdene mellom Spania og Den persiske bukt til en religiøs stat — med eller uten en kalif som symbol —,

skal en ikke undres så mye over at opplyste og tenkende muslimer ser syner og drømmer om en stor fremtid for sin religion — og seg selv.

Den religiøse utviklingen som har ført fram til dette historiske vendepunktet, kan vi ikke gå mer inn på. Men det er klart det må ha hendt noe.

Vi vil derimot se litt på hvordan den nygjennfødte religiøsitet ser ut på nært hold hos dagens muslimer slik det kom til uttrykk under et verdensmøte som nylig ble holdt.

Den internasjonale islamkonferansen i Lahore

«Devote your life to Islam!» — Vi ditt liv til islam! Teksten lyste imot en med store bokstaver fra en plakat ved inngangen til Panjab University i Lahore hvor verdenskonferansen ble holdt. Det hørte sikkert ikke med til den offisielle utsmykkingen. Men ivrige bokselgere brukte slike oppslag for å vekke oppmerksomhet for sine varer som var lagt ut på bordene. Unge menn — for det meste — med svart kinnskjegg var så ivrige i sin geskjeft at det ble bøker og blader å få også for den som ikke syntes å kunne bruke valuta til slikt.

Her møtte jeg for første gang den unge religiøst begeistrede garde i Pakistan. Guttene var meget ivrige etter å fortelle at de tilhørte en studentorganisasjon som nå har avdelinger ved 70 colleges og 153 skoler i Øst- og Vest-Pakistan. De fleste av de ca. 700 studenter som organisasjonen omfatter, er bare «sympatisører» (associates), mens medlemslisten bare er kommet til 93.

Når medlemstallet er så lite i en landsomfattende organisasjon som har arbeidd i over ti år og som utgir ikke mindre enn seks forskjellige blad og tidsskrifter, er det fordi det stilles strenge krav til den som vil bli medlem. Ved siden av at den som søker om medlemskap må love å utføre samvittighetsfullt alle sine religiøse plikter, må han ha en edel karakter, være fylt av en sann misjonærs ånd og fremfor alt være villig til å ofre alt sitt eget for islam.

Muntlig og skriftlig henvender denne organisasjonen seg friskt vekk til «islam-elskende» skoleungdom. Og hvis alle deres sympatisører og medlemmer opptrer like ivrig og sympatisk som guttene ved universitetet i Lahore, kan en nok rekne med at *Islami Jamiat*, som organisasjonen heter, vil øve sterk innflytelse på morgendagens ledere i Pakistan — og videre utover islams verden.

Best inntrykk av hva som rører seg i disse karene, får en kanskje ved å plukke en bukett språkblomster fra den redaksjonelle hilsen til organisasjonens ti-års jubileum (nov. 57) i organet «Students' Voice»:

«Jamiat representerer den sterke bølge av islamisk renesanse blant Pakistans ungdom. Rørslen vil gjøre landets unge til en avantgarde for islams revolusjon.»

«Myten om at islam er en religion som hører privatlivet til, må bli sprengt en gang for alle. Islam må få spille sin virkelige revolusjonære rolle, og da vil den forvandle leir til sverd og gjøre det døde levende igjen.»

«Den tror at vår tids behov ikke er å gi «leppe-tributt» til islams vidunderlige vitalitet, men en kraftfull rørslе for å etablere en islamisk livsstil. En ny generasjon må komme som på den ene side er mer religiøs enn det gamle konservative element og som på den andre siden er mer hjemme i den moderne tankeverden og teknikk enn de såkalte modernister.»

«Ved denne milepelen bøyer vi våre hoder for den allmektige Allah som ga oss mot og kraft til å bære hans banner i disse stridens år.»

«La oss fornye vår innvielse til vår store sak og fordoble våre anstrengelser for den nye tidsalder vi kjemper for.»

Under samvær med disse ungdommene var det umulig annet enn å tenke på vår egen student- og skolelagsrørslе.

Til konferansen kunne disse ungdommene komme bare som observatører. Men blant delegatene hadde de bevegelsens åndelige far *Moulana Maudoodi* som nyttet hvert høve til å fremme den samme ånd under møtene som han alt har overført til sine unge tilhengere.

Maudoodi og hans Jaimat er ellers i sterk opposisjon til makt-haverne i Pakistan og kan altså ikke tas som noen typisk representant for landets religiøse holdning i dag. Fromme studenter jeg snakket med, tok også avstand fra den strenge, politiserende form for religion som denne rørsle representerer. Om det historiske ideal, islams ekspansjon de første hundreårene, ble det f. eks. sagt bent ut at det ikke var noen forskjell på disse krigene og imperialistiske kolonikriger som européiske makter førte senere.

De som tok initiativet til og ledet konferansen, hørte nok til en langt mer moderat fløy. Det var helst den gruppen som — med studentenes hånende ord — ydet «leppe-tributt». Likevel ble konferansen ikke bare en teoretisk drøfting av religiøse, sosiale og politiske problemer sett fra muslimenes synspunkt, men også et møte vigslet på islamisk vis med koran-resitasjon og bønn. Det ga det hele et visst «oppbyggelig» regi som sikkert var egnet til å berolige de elementer i og utenfor konferansen som var overgitt over at de ca. 25 gjestene fra kristne land skulle få lov å sitte sammen med noe over hundre delegater fra muslimland og drøfte problemene på like fot. Og det var ingen grunn til engstelse, det var islams ånd som dominerte forsamlingen både under og utenfor sesjonene. Den oppmerksomhet vi vakte, kom av at vi representerte noe så fjernt og sjeldent (og noen ville nok legge til: noe så forsvinnende) som kristne samfunn.

Det kunne nok oppstå underlige situasjoner. En dag f. eks. kom jeg i snakk med en av de to representantene fra Filippinene. Den unge mannen hadde for et par år siden gått over til islam fra den katolske kirken. I samtalens løp spurte han meg om hvordan vi hadde ordnet oss med bønnetimene i mitt land. (Koranen foreskriver nemlig fem bønnetimer daglig i forhold til solens opp- og nedgang, så det kunne saktens være problematisk å være muslim nord for Polsirkelen — både vinter og sommer.) Jeg måtte jo tilstå at dette problemet var fremmed for oss etter som det ikke er noen muslim-menighet der. Men det var vanskelig å få den gode mann til å tro at det var et helt land uten muslimer noen steder i verden.

Ved en internasjonal konferanse skulle vel ellers forhandlingene under sesjonene være det viktigste. Jeg tviler på om det var slik i dette høve. Selve samværet med muslimer i et islamsk land var så godt egnet til å gi bedre kjennskap til folk og religion i denne delen av verden at det skulle mye til at forhandlingene kunne gi tilsvarende mye. Også fra andre kanter av islams verden fikk en et pust gjennom de forskjellige lands delegasjoner. Og om det var umulig i løpet av ti dager å komme i personlig kontakt med alle, var det like umulig å unngå å få sterke inntrykk av de for oss fremmedartede forhold de kom fra.

Majestetisk skred de to representantene fra Profetens eget land, Saudi Arabia, gjennom flokken som alltid syntes å gi ekstra ærbødig plass for disse. Klærne kunne gjøre sitt til det, de bar alltid sine beduinkapper med hvite hodeduker og rikt utsmykkede hodeplagg (som jeg ikke finner navn for) utenpå der igjen. Gull-liknende tommetykke lenker holdt sammen det hele. Ellers hadde de fot-side kapper. Bevegelsene de gjorde var også respekt-inngytende. Men de ville sikkert bli møtt med respekt bare p. g. a. landet de representerte også.

Mange av de andre religiøse lederne i forsamlingen bar som hederstegn den hvite luen som er forbeholdt muslimer som har gjort sin pilegrimsferd til Mekka. En godmodig gamling fra Indonesia kunne konkurrert med en purpur-kledt indisk gubbe om hvem som hadde det underligste kostyme. Men gjaldt det fargerikdom ville førsteprisen uten tvil gå til kasakk-sjeiken fra russisk Sentral-Asia som optrådte i en kappe med striper på langs, som om de var tatt rett ut av regnbuen (bare at fargene var sterkere!) — over sine langskaftede ridestøvler. Dessuten gikk der andre russere og særlig kinesere med kameratjakker i stil à la Stalin og Mao side om side med unge muslimer fra tidligere engelske kolonier i Afrika — skreddersydde både i dress og (engelsk) språk. Egyptere og syrere med nesten europeiske dresser og røde fez sto et sted mellom ytterlighetene når det gjaldt utstyr.

Hodeplaggene skal være på plass hos muslimene. Det vennet

en seg fort til, så det virket naturlig at den mannssterke forsamlingen satt der innendørs i varmen utstyrt med vel-assorterte hodeplagg. Mest underlig i så måte virket unektelig en eldre amerikaner med sin ekstra bredbremmede hatt som fulgte eksemplet og lot den sitte på hodet til alle tider og steder.

Jo, det var saktens en interessant forsamling.

Vanskeligere enn å presentere det ytre apparatet er det å gjøre greie for selve forhandlingene. Enten en tenker på foredragenes form, innhold eller tendens, representerte de en slik mangfoldig ulikhet at en kort omtale umulig kan gi et helt sant bilde av det som skjedde.

I løpet av åtte forhandlingsdager ble det holdt noe over hundre foredrag over emner som grupperte seg slik: Islamisk kultur — hva forstår en med det? Islams statsbegrep, Moderne ideers og sosiale verdiers utfordring til islam, Lovgivning innen islam, Islams forhold til andre religioner, Islams forhold til vitenskapen, Islams innvirkning på Vestens historie og kultur, Islamisk økonomi, og endelig: Islams mulige bidrag til verdensfreden.

Bare få av foredragsholderne hadde tilpasset sine manuskripter til den begrensede tid de var tildelt, med det resultat at de fleste enten bare ga et resymé eller leste i 10—15 minutter av en tale som ville tatt kanskje en time. Så ble de avbrutt. Selv om alle manuskriptene var tilgjengelig for deltakerne (engelsk og arabisk tekst), ble det ikke så lett å få tak i alle tankene på den måten. Ettermiddagssesjonene ble for det meste nyttet til å diskutere formiddagens innlegg. Her var tankenes mangfoldighet enda mer forvirrende.

Blant talerne var det religiøse muslimledere (som aldeles ikke bør kalles prester) som nærmest talte til oppbyggelse, f. eks. over formelen «bismi-llahi-rrahmani-rrahim» som innleder hvert kapittel i koranen. Vedkommende som preket over den «teksten» la den ut slik at Muhammed her taler i navnet til hedningenes, jødernes og de kristnes Gud — altså islams Gud.

Professorer ved en rekke universiteter holdt velformede forelesninger om emner fra sine spesialfelt som kunne være historie,

politisk vitenskap eller litteratur. Politiske ledere, som en av Irans representanter i F.N. eller Saudi Arabias tidligere ambassadør i Pakistan, negerledere og hvite sjeiker fra Afrika opptrådte sammen med samtidens fremste vitenskapsmenn innen islam-forskningen i Europa og Amerika. Men ordet ble også gitt til Orient-interesserte publisister og journalister. Så kan enhver skjønne at produktet av all denne talingen ble mangfoldig, noe enhver kan forvise seg om når forhandlingene nå om kort tid skal foreligge trykt (om det går etter planen da).

Hva ble det i grunnen sagt?

Noen plukk får vi ta med nå når det er gjort klart at ikke alt er sagt.

Islams folk utviklet en original kultur som nådde sitt (foreløpige) høydepunkt tre—fire hundre år etter Muhammed, ble det sagt som kritikk til professor Hitti som har hevdet at araberne bare var lærenemme elever som overtok etter perserne og grekerne. Hitti, som var til stede, tok kritikken med ro.

Det ble hevdet (av en dosent ved Sind University) at alle fremskritt i kultur i alle land er en arv fra islam. Ingen lo.

Tankefrihet, religionsfrihet og menneskerettigheter i det hele har sin opprinnelse innen islam. Først i det 20. årh. får engelske kvinner f. eks. noen av de rettigheter som araberkvinnene fikk allerede på sekshundretallet under Muhammed. (Påstanden ville inneholdt noe riktig om den ble formet slik: — rettigheter som kvinnene i Arabia hadde før Muhammed opptrådte.)

«Det skal ikke være tvang i spørsmålet om religion» var et Muhammed-ord som ble flittig sitert. Forholdet mellom dette og plikten å føre «hellig krig» fortoner seg nok ikke så umulig for muslimene som for oss. Islam er fredens religion. Mange foretrakk å tolke selve navnet *islam* som fred, mens andre holdt seg til den mer bokstavelige tolking *underkastelse*. Det er først når verdier som er mer verd enn livet, står på spill at muslimen skal ty til våpen. Men da skal han også kjempe til opprørerne underkaster seg Allah.

Islam er i pakt med den menneskelige natur og vil derfor bli

hele verdens religion. Hvis religionen hadde drevet misjon, hadde alle mennesker på jorden i dag vært muslimer. Men selv uten at en eneste misjonær blir sendt ut, har islam større fremgang enn kristendommen med alle sine tusener av misjonærer tilsammen. Den siste store ekspansjonen har funnet sted i Afrika som nå kan bli et muslim-kontinent, sa den intelligente unge sjeiken fra Kenya og etterlyste en samlende organisasjon for alle muslimer i Afrika.

Tysk-amerikaneren professor Grunebaum hevdet at når islam faktisk har hatt slik fremgang siste hundre-året, henger det sammen med at folket f. eks. i Afrika hadde en følelse av at kristendommen var spesiell for den herskende klasse, mens islam tok de undertrykte inn i sitt samfunn.

Også økonomien har funnet sin beste løsning i Koranen. Den lærer at avkastningen av jord og eiendom skal deles på en rimelig måte mellom eier og arbeider. Og den sørger for alle som ikke kan sørge for seg selv. Men islams største bedrift er at den setter vidt åpne kunnskapens dører og pålegger muslimene å gå inn gjennom dem idet de går framskrittets veg og vinner ny kunnskap etter hvert som «oppfinnelsens metoder» og undervisningens midler forbedres, som Ash-Shiddiqy uttrykte seg.

Når denne høystemte lovsang til islams og Muhammeds ære en sjelden gang kom i berøring med hverdagens fattige og grå virkelighet, var det for det meste koloni-maktens utsagningspolitikk som fikk stå som syndebykk. Ingen tok opp spørsmålet om hvorfor også land som Arabia, Tyrkia og Afghanistan var blitt liggende etter i utviklingen, selv om de beholdt sin frihet.

Tendensen under disse drøftingene ble meget vel oppfattet av journalisten i en av Lahores aviser som presenterte en dags referat under titelen: Islam skal ikke stilles for retten, men dens overlegenhet skal avsløres.

En sjelden gang kom det andre toner fram, som når en professor fra Pakistan sa at det var ikke rettferdig å sammenlikne det *ideelle* system innen islam med det som faktisk er gjennomført i Vesten. Etter det som her er sagt, vil en finne at britisk sosialisme har innført økonomiske forhold som er langt mer

«islamisk» enn det en finner noen steder innen islams verden, hevdet han (Dr. Abdul Hakim). Men han fikk heftige svar som gikk ut på at hans fremstilling var hverken akademisk, fair eller historisk.

Flere talere var meget vel orientert om Europas avkristning, og det manglet ikke på antydninger om at de kristne burde søke kontakt med islam for å finne fram til en kulturform som kunne hvile på religiøs basis. «Menneskeheten vil enten overleve i et samfunn ledet av troen på Gud — eller gå til grunne uten det», ble det hevdet. Kommunistisk materialisme var særlig fryktet av denne taleren.

Men kommunistene som var representert i forsamlingen med delegasjoner fra China og Russland, tok sin mon igjen når det skulle tales om fred. Og etter som det var konferansens siste dag som var viet islams bidrag til verdensfreden, ble det litt av en demonstrasjon mot slutten.

Alle var ellers skjønt enige om at islam er fredens religion. Derfor var vel aldri optimismen med tanke på islams fremtid større enn når en drøftet verdenspolitikkenes fortvilte knute og atombombenes trusel. Islam kan skape fred i verden, når bare dens prinsipper blir prøvd.

Vi fikk så høre hvor fullkommen denne freden allerede var blitt i de kommunistiske landene. Men propagandaen ble ikke særlig vel mottatt.

Den underlig sammensatte forsamlingen hadde for det meste kunnet drøfte de religiøse problemene både i forholdet islam og andre religioner og enkelte motsetninger innen islam nokså rolig og saklig. Det knep når det ble tale om jødene i Israel. «Palestine» var representert på konferansen (og hadde sin plass ved siden av Norway) sikkert som en demonstrasjon av at Staten Israel ikke anerkjennes. Den ble omtalt som en dolk plassert ved islams hjerte.

Men særlig ble det uro om kommunismen. Den russiske delegasjonen som var under trofast, daglig ledelse av landets sendemann — fikk tiltvunget seg et kvarters taletid etter konferansen var offisielt avsluttet og mens banketten som regjeringen

spanderte, måtte vente. Da ble det levert en Moskva-fredsappell under religiøs kamouflasje-maling. Men også måten som ble brukt for å skaffe tid til dette, skapte såpass stor motvilje at talens propagandaverdi trolig kom atskillig under null-punktet for forsamlingen som helhet. Mens taleren la ut om hvordan Vestens imperialister hadde utsuget islams land, skrek en student blant tilhørerne: «Hvem tok friheten fra muslimene i Sentral-Asia?»

Studenten ble for ordens skyld hjulpet ut. Men det føltes i forsamlingen som om han hadde sagt det forløsende ord.

Disse spredte trekkene fra forhandlingene kan bare antyde situasjonen og noen få av problemene som ble drøftet.

Men hva kom det så ut av det hele?

I innbydelsen til møtet het det bl. a. at ved å invitere representanter for Vesten til å være sammen med muslimene, håpet en å kunne rydde bort noen av de misforståelser med omsyn til islam som gjør seg gjeldende i Vesten.

Jeg tror det lyktes, — om ikke alltid etter arrangørens tanke, kanskje.

For det første: Opphold og reiser i Pakistan var en daglig åpenbaring av velvilje og hjelpsomhet og absolutt fri for den motvilje jeg hadde ventet å møte som kristen.

Dernest: At den religiøse renessanse hadde satt så sterkt preg på den del av folket som har kunnskap og makt, var også litt av en overraskelse.

Når det gjaldt de store tanker om islams kultur, frihet og økonomi er jo de formidlet av forskere fra Vesten. Mange hadde nok slukt disse tankene rå og gulpet dem opp igjen bite-vis. Det ville være lett å argumentere f. eks. mot islam som verdensfredens religion, med at koranen sier mye mer enn at det ikke skal være tvang i religionsspørsmål. Fra et kristent synspunkt kan en kanskje beklage at det ikke ble gjort. Den inngrodde tro på at islam er i pakt med alt som er nytt og godt i Vest og Øst, styrker selvsagt hengivelsen til denne religionen både hos lederne og hos massen.

Men politisk sett kan en kanskje være glad for disse misforståelsene. Vil nå muslimene gå inn for fred og menneskerettighet og frihet, får vi glede oss over det, selv når det går ut over det som vi synes høver med koranen. Kunne også religionsfriheten strekkes ut til å gjelde retten til å gå over fra islam til en annen religion, var det enda bedre. En slik handling er jo gjenstand for dødsstraff i koranen og Arabia.

Ellers var jo selve konferansen et mektig vitnesbyrd om islams renessanse. Kunne det tenkes at en kristen kirke burde våge noe liknende: Innby representanter fra muslim-land til å overvære et verdenskirkemøte, og la dem få fri reise og talerett?

Så fantastisk dristig var det faktisk det muslimene gjorde.